

Hoofstuk 2

Die geskiedenis van die kerk

2.1 Inleidend

Wanneer met die studie van die geskiedenis van die kerk in 'n teologiese fakulteit begin word, ontstaan die vraag waar die vakgebied inpas en of dit inderdaad deel kan wees van die teologie van die kerk. Dit dan veral omdat die teologie niks meer is nie as 'n leer aangaande God. Immers, in die kerkgeskiedenis gaan dit opsigtelik om mense en om 'n menslike struktuur – die kerk. Waar pas die teologie dan in die kerkgeskiedenis en waarom het dit nut om kennis te neem van byna 2 000 jaar se geskiedenis van die kerk? Is die Duitse filosoof G W F Hegel (1770-1831) nie tog reg as hy sê dat die mens nog nooit iets van die lesse van die geskiedenis geleer het nie? As Hegel miskien reg is, waarom moet ons onself met die geskiedenis vermoei?

2.2 Die sentrale inhoud van die kerkgeskiedenis

Wat die sentrale inhoud van die kerkgeskiedenis is, word duidelik wanneer gelet word op die inleidende sin van die Boek van die Handeling. Daar stel Lukas: 'My eerste boek, Teofilus, het ek geskrywe oor alles wat Jesus gedoen en geleer het, van die begin af tot op die dag van sy hemelvaart.' Hoewel Lukas nie pertinent stel wat die inhoud van sy tweede boek is nie, is dit duidelik dat die handelende persoon in Handeling ook Jesus Christus is. Wat Jesus gedoen en geleer het, word duidelik in die geskiedenis van die kerk 'in Jerusalem, sowel as in die hele Judea en in Samaria en tot in die uithoeke van die wêreld' (Hand 1:8). Skerp gesien word in Handeling nog net vertel van Jesus tot by sy hemelvaart. Jesus tree egter verder nie meer in eie persoon handelend op nie, behalwe in die ontmoeting met Paulus op die pad na Damaskus. In Handeling is God, die Heilige Gees die handelende persoon. God gee aan sy apostels krag deur die Heilige Gees sodat hulle as getuies in die wêreld kan staan (Hand 1:8; 16:8).

Hoewel die Heilige Gees die handelende persoon in Handeling is, is daar nie 'n werklike verskil nie (vgl 2 Kor 3:17; Rom 8:1), want dit is die Heilige Gees wat

die liggaam van Jesus Christus, dit is die kerk, opbou, en van daardie liggaam is Jesus Christus die enige hoof en Here. In dié sin dat die kerk, opgebou deur die Heilige Gees, die liggaam van Jesus Christus is, is Jesus die sentrum van die kerkgeskiedenis.

In die Handeling van die Apostels blyk dit dat wanneer Paulus die gemeente vervolg, dan konfronteer Jesus hom op pad na Damaskus en vra hom: 'Saul, Saul, waarom vervolg jy My?' (Hand 9:4). Wie die kerk vervolg, vervolg Christus en wie die kerk belieg, belieg die Gees van die Here (Hand 5:9; vgl ook 5:3). Die Nuwe-Testamentiese woorde wat vir die kerk gebruik word, naamlik 'volk van God', 'gemeente' (*ekklesia*), 'Israel' en '*politeuma*', dui almal op 'n gemeenskap-van-mense wat met God verbind is. Hoewel daardie gemeenskap – vertikaal en horisontaal – deur die Heilige Gees gegee is, gaan dit hier nie om 'n onsigbare kerk nie, maar om 'n werklike, aardse, historiese verskynsel. Hoewel die kerk, as 'n gemeenskap van mense, 'n bo- en buitewêreldse verbondenheid met Jesus Christus, die hoof van die kerk het, bly dit tog ook 'n aardse werklikheid. So gesien is die geskiedenis van die kerk in die wêreld die geskiedenis van die liggaam van Jesus Christus en sy hoof wat geleë deur die Woord en die Gees, sy pad deur die wêreld loop. Daarom is die kerkgeskiedenis 'n onlosmaaklike onderdeel van die teologie, net soos die Handeling van die Apostels 'n vaste onderdeel van die Heilige Skrif is.

2.3 Die ruimte van die kerkgeskiedenis

Die feit dat Handeling die geskiedenis van Jesus skryf, beteken nie dat daar net van 'n glorieryke segetog sprake is nie; die lyding en swaarkry van die kerk, die nood en sorg, die terugslae wat die kerk ervaar op sy pad van Jerusalem na die einde van die aarde, word duidelik geteken. Dit is 'n duidelike kenmerk van die kerk se geskiedenis en hier word duidelik dat die dienskneg nie meer is as sy Heer nie. Net so word die stryd en spanning in die kerk ook duidelik beskrywe: Die stryd tussen Paulus en die ander apostels oor die draagkrag van die Wet, Ananias en Saffira, Simon Magus en die verraad van Judas word alles vertel, want so het die pad van die kerk geloop.

Dan kom die vraag amper nog skerper na vore, hoe die geskiedenis van die kerk die geskiedenis van Jesus Christus kan wees. Die antwoord op dié vraag word gegee in die Nuwe-Testamentiese geskiedenisbeskouing. Die beskouing is egter nie enkelvoudig nie. Aan die een kant word pertinent gestel dat God se koningsheerskappy (= sy koninkryk) naby gekom het. Met die koms van Jesus Christus het die koninkryk gekom. Sy oorwinning oor die sonde – die magte van die duisternis wat die

mens gevange hou – is nie net 'n bewys daarvan nie, maar ook die vervulling van die profesieë oor die eindtyd wat met Jesus begin het (Mt 11:4).

Aan die ander kant is dit ook waar dat die koninkryk van God nog moet kom in sy volle glorie. Jesus Christus sal weer kom soos Hy met sy hemelvaart beloop het, om die verlossing te voltooi en oor almal reg te spreek.

Hierdie tussentyd – tussen sy koms en wederkoms – is die tyd van die kerk. Hierdie tussentyd is ook die tyd van die geskiedenis. Jesus Christus tree in die geskiedenis in deur sy menswording en Hy beëindig die geskiedenis met sy wederkoms. Die geskiedenis verloop in hierdie spanning tussen koms en wederkoms, terwyl die gang van die geskiedenis bepaal word deur Jesus Christus aan wie alle mag in die hemel en op die aarde gegee is.

Dit is dus duidelik dat die koninkryk in hierdie tussentyd slegs verborge aanwesig is en ontwikkel. Soos Jesus tydens sy aardse bestaan slegs in en deur die geloof herkenbaar was as God-in-ons-midde, so kan die koninkryk en die Godsheerskappy slegs deur die geloof in die tussentyd raakgesien word. Daarom is die kerkgeskiedenis nie sondermeer heilsgeskiedenis nie, want die koninkryk is nog nie in sy volheid teenwoordig nie. Daarom is die geskiedenis van die kerk slegs in die verborgenheid die geskiedenis van Jesus Christus die hoof en Here van sy liggaam. Net soos Jesus se Godheid verborge was in sy mensheid, is die belydenis en erkenning dat die kerk die liggaam van Jesus Christus is, 'n geloofswaarheid en nie 'n bewysbare feit nie.

2.4 Die stukrag van die geskiedenis

Die feit dat die kerk slegs op 'n verborge wyse die liggaam van Christus is, neem niks weg van die feit dat die kerk die liggaam van Christus is wat deur die Heilige Gees in die waarheid gelei word nie. Dit is dus duidelik dat in die kerk ook 'n gemeenskap is waar die mens 'n bepaalde rol speel en dit terwyl selfs die gelowige mens 'n sondaar is en bly. Daarby is die kerk in die wêreld en daarom is die kerkgeskiedenis ook niks anders as 'n onderdeel van die geskiedenis van die wêreld nie.

As die geskiedenis omskryf word as 'n eenmalige, nie-herhaalbare en onomkeerbare ontwikkeling of voortgang in die ruimte en tyd van hierdie wêreld, dan is die lewe van Jesus geskiedenis en is die lewe en werk van sy kerk ook geskiedenis. Die geskiedenis word dus ook bepaal deur die ruimte en tyd waarin dit afspeel en ook deur die opvattings, menings en beslissings van daardie tyd. Daarom word die kerkgeskiedenis ook beïnvloed deur die opvattings en menings van die volkere in wie se midde die kerk kerk is. Die kerk is nie 'n abstraksie, 'n idee wat bokant die volkere sweef nie, maar bestaan in die midde van 'n volk en sy bestaan daar, sy geskiedenis word mede-bepaal deur daardie volk.

Hierin lê wel 'n bedreiging vir die verkondiging van die evangelie wat aan die kerk toevertrou is. Dit kan gebeur dat die liggaam van Christus so tuis raak in die wêreld dat hy eerder volk-van-die-wêreld as volk-van-God is. Die kerk moet egter hierdie risiko loop en alleen deur gehoorsaamheid aan die Woord, in die geloof in Jesus Christus kan die kerk sy pad suiwer hou. Hier word dit dus duidelik dat die gang en koers van die kerk in die wêreld deur God, die Heilige Gees en die Woord van God, bepaal word saam met die insig, opvattinge en gerigtheid van mense.

Hierdie dubbelslagtigheid van die kerkgeskiedenis word teruggevind in die wêreldgeskiedenis, want oor alles staan die almag van God wat hierdie wêreld regeer en die geskiedenis rig na die einddoelwit wat Hy bepaal het. Daarby moet in berekening gebring word dat die wêreld en dus ook die geskiedenis in 'n groot mate bepaal word deur die menslike beslissing. Nie alleen moet die mens, aan wie die geloof gegee is – en die mens aan wie dit nie gegee is nie – beslissings neem ten opsigte van die gehoorsaamheid aan die Woord van God nie, maar die mens moet ook beslissings neem op politieke, ekonomiese, maatskaplike en ander vlakke – dus in die historiese situasie. Altwee hierdie soorte beslissings, dié vir die gehoorsaamheid aan die Woord en dié op die gewone wêreldlike vlak, bring die mens in botsing met sy medemens wat anders besluit het. So is, so word die geskiedenis en ook die kerkgeskiedenis dikwels 'n strydperk. Daarby kan die werklikheid van die magte van die duisternis in dié situasie nie wegredeneer word nie. Juis die werklikheid beteken dat die kerk, die volk van God, 'n harde stryd moet voer om sy gehoorsaamheid aan God en sy Woord uit te leef in die wêreld.

Die geskiedenis van die kerk word dus in 'n sekere sin bepaal deur twee faktore: die almag van God wat die geskiedenis beheer en die sondaarmens wat self besluit en doen en dan nie altyd in gehoorsaamheid aan die Woord van God nie, maar eerder in botsing daarmee. Juis hierdie teenspraak, inherent in die wêreld, gee aan die geskiedenis die kinkels en kronkels wat nie altyd verklaarbaar is nie.

2.5 Die taak van die kerkgeskiedenis

Die geskiedenis van die kerk is die geskiedenis van die Heilige Gees wat deur en in die kerk in die wêreld werksaam is. Daarom is dit nie voldoende om in die kerkgeskiedenis net die geskiedenis van die kerk as 'n menslike gemeenskap te beskrywe nie. Die kerkgeskiedenis moet ook, in die beskrywing van die teologie en die teologiese werksaamheid in en van die kerk aantoon hoe die Heilige Gees die volk van God gelei het in die gehoorsaamheid aan die Woord van God. Juis so moet die vertikale verbondenheid van die kerk aan God minstens aangedui word.

Nou word dit duidelik dat die vertikale lyn in die kerkgeskiedenis, of wel die geskiedenis van die handele van Jesus Christus, die hoof en Here van die kerk, alleen deur die geloof vasgestel kan word en nie sondermeer histories-wetenskaplik vasstelbaar is nie. Hierby moet twee sake in ag geneem word:

- * Die wetenskaplike vasstelling van sake wat alleen vir die geloof verstaanbaar is, is 'n taak wat die kerkgeskiedenis met die teologie as sodanig gemeenskaplik besit. Juis daarom is dit noodsaaklik dat die kerkgeskiedenis sy band met die skriftuurlik-bepaalde teologie sal behou.
- * Die kerkgeskiedenis mag nooit vergeet dat hy die geskiedenis van die tussentyd beskrywe nie. Daarom moet die kerkgeskiedenis dit steeds in die oog hou dat die geskiedenis beëindig word deur die wederkoms van Jesus Christus. Die spanning in die geskiedenis en die verwagting van die eindtyd mag in die kerkgeskiedskrywing nie ontbreek nie. Dit is belangrik, want die kerkgeskiedenis kan, as teologiese vak waar die geskiedenis van die kerk se pelgrimstog deur die wêreld en die tyd beskrywe word, nooit net terugkyk nie, maar moet daar ook 'n bepaalde toekomsgerigtheid hê. Die einddoelwit van die kerk sal, soos dit die lewe van die kerk bepaal, ook 'n rol speel in die beskrywing van die geskiedenis van die kerk.

2.6 Die dilemma van die kerkgeskiedenis

Na aanleiding van dit wat pas gesê is, is dit duidelik dat die kerkgeskiedenis van die begin af 'n bepaalde probleem met hom saamdra. Dit hang saam met die verstaan van die begrip 'kerk'.

Eensyds is die kerk 'n gemeenskap van mense waar die mens 'n duidelike rol speel en met sy besluite en handeling die koers van die kerk bepaal. So is dit moontlik om 'n geskiedenis van die kerk te skrywe deur net op die mens, sy doen en late te let. As die standpunt konsekwent deurgevoer word, dan bestaan daar eintlik nie so-iets soos kerkgeskiedenis nie. Dan is wat ons 'kerkgeskiedenis' noem slegs 'n onderdeel van die algemene mensgeskiedenis. As 'n onderdeel van die algemene mensgeskiedenis moet die kerkgeskiedenis volgens die geldende historiese navorsingsmetode nagevors en geskryf word. Dan word dit ook duidelik dat daar in so 'n beskouing nie plek is vir 'n teologies-bepaalde manier van geskiedskrywing nie.

Andersyds is dit ook waar dat die kerk 'n gemeenskap van mense is, maar daarby bly dit nie. Die kerk is 'n gemeenskap van gelowige mense en as sodanig is die kerk ook die liggaam van Christus, die volk van God, die kudde van die Herder. Daarmee word dan gesê, of selfs sterker, bely dat Jesus Christus die hoof van die

kerk is en dat Hy die kerk lei deur Woord en Gees. Hieruit kom dit na vore dat die geskiedenis van die kerk meer is as net die verhaal van die doen en late van gelowige mense, want die geskiedenis en die voortgang van die geskiedenis word deur God bepaal. Dit is egter 'n geloofsuitspraak en is 'n waarheid wat nie sondermeer vir die ongelowige toeganklik is nie. Vir die gelowige egter is dit duidelik dat die begin, die sentrum en die einde van die geskiedenis deur God bepaal is en dat Hy die mens as werktuig gebruik om alles na sy einddoel te laat beweeg. Hierdie saak moet ook in die kerkgeskiedenis gestel word as dit werklik geskiedenis van die kerk wil wees.

Eusebius van Caesarea het reeds begin om die kerkgeskiedenis te beskrywe as die stryd tussen God en die duiwel. Aan die hand hiervan eis sommige kerkhistorici vandag nog dat sowel die transendente as immanente kant van die kerk in die kerkgeskiedenis beskryf moet word. Dit bly egter 'n baie moeilike, indien nie onmoontlike opgawe nie. Die geskiedenis is immers nie 'n bykomende openbaringsbron of 'n terrein waar God sondermeer deur en uit sy handeling geken kan word nie. Miskien moet 'n mens hier veel eerder vashou aan die opmerking van Martin Luther dat God selfs in sy openbaring 'n vir ons verborge God bly. Hierdie uitspraak is nog meer waar van die geskiedenis. Dit is vir die mens onmoontlik om trefseker en sonder teenspraak God se handeling in die geskiedenis aan te dui.

Tog bly dit waar dat die gelowige historikus wat wéét dat God self die gang van die geskiedenis bepaal, dit ook sal moet uitspreek. Dit sal egter dan 'n geloofsuitspraak wees, aangesien dit nie altyd wetenskaplik bewysbaar is dat God op 'n sekere wyse opgetree het nie. So word dit duidelik dat die historikus se siening en verstaan van die geskiedenis grotendeels bepaal word deur sy vooronderstellings en uitgangspunte. Die gelowige kerkhistorikus sal altyd weet dat langs sy interpretasie en verstaan van die geskiedenis daar ook 'n ander moontlikheid bestaan. Enige poging om uit die geskiedenis of die eie-tyd reglynig 'n handeling van God raak te sien, moet steeds rekening hou met die feit dat die geskiedenis nie 'n openbaringsbron is nie. Hier moet 'n mens weer sorgvuldig na die uitspraak van Karl Barth (KD III/3, S.27) kyk:

Er besteht darin, dass der Mensch, vom Worte Gottes gefangen genommen und frei gemacht, im dunklen Weltgeschehe nicht ohne Licht ist und also auch immer Licht sieht.

Man bemerke nochmals: nicht das Licht, in welchem alle Dinge vor Gott offen sind, nicht die Offenbarung und Schau des Geheimnisses der Geschichte, aber das, solches, so viel Licht, als es dem glaubenden Menschen zu seiner Zeit und an seinem Ort nach Gottes Urteil zu haben nötig und heilsam ist, und als Gott selbst es ihm darum geben will.

Dit beteken uiteindelik dat die kerkhistorikus in sy beoordeling van die geskiedenis versigtig moet wees. Immers, die maatstaf waarmee beoordeel moet word, is nie die opvatting van die historikus nie, maar die oordeel van die Skrif en die kerk. Dit beteken dat dit 'n oordeel is wat gevorm en bepaal word deur die geloof van die kerk soos dit in die belydenisskrifte omskryf word. Die historikus se beoordeling is dus altyd 'n betreklike oordeel, want hoewel dit bepaal word deur die geloof, kan dit nooit meer as 'n menslike oordeel wees nie.

Die volgende boeke is vir verdere studie oor hierdie onderwerp van belang:

Berkhof, H 1958. *Christus de zin der geschiedenis*. Nijkerk: Callenbach.

Butterfield, H 1954. *Christianity and history*. London: G Bell & Sons Ltd.

--- 1954. *Christianity in European history*. London: Collins.

Dreyer, P S 1974. *Inleiding tot die filosofie van die geskiedenis*. Pretoria: HAUM.

Geyl, P 1956. *Gebruik en misbruik der geschiedenis*. Wolters: Groningen.

Meinhold, P 1967. *Geschichte der kirchlichen Historiographie*. (Twee dele.) München: Verlag Karl Alber.

Mönnich, C W 1959. *De weg en de wegen*. Amsterdam: Moussault's Uitgeverij.

Nigg, W 1934. *Die Kirchengeschichtsschreibung: Grundzüge ihrer historischen Entwicklung*. München: E H Beck'sche Verlagsbuchhandlung.

Dit is nogal 'n interessante kommentaar op die kwaliteit van die teologie dat, na my wete, die laaste klompie jare geen verdere studies van belang op hierdie terrein verskyn het nie.

